

УДК 821.161.3 «1920/1930»

І.У. Каляда, дац., канд. гіст. навук (БДГУ, г. Мінск)

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ПРАЦЭСЫ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ У ЛЁСЕ БЕЛАРУСКАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ (1920-я –1930-я ГАДЫ)

У гісторыі Беларусі 1920-я гг. сталі часам правядзення палітыкі нацыянальна-культурнага будаўніцтва, вядомай як беларусізацыя. З самага пачатку яе ажыццяўлення вельмі востра стаялі пытанні нацыянальнай палітыкі, ролі нацыянальнай інтэлігенцыі, шляхоў і метадаў падпарадкавання яе партыйнаму кіраўніцтву, развіцця нацыянальнай свядомасці. Па гэтых пытаннях сутыкалі два падыходы. Іх можна вызначыць як жорсткі, адміністрацыйна-сілавы і больш памяркоўны, прафілактычна-выхаваўчы. Па меры таго, як набірала моц палітыка ўсталявання аднапартыйнай сістэмы, першы падыход становіўся адзіна правільным.

Ужо ў канцы 1920-х гг. у рэспубліцы пачынае разгортвацца кампанія па разгрому так звананага «нацыянал-дэмакратызму», якая вызначыла карэнны паварот у правядзенні беларусізацыі. Усё часцей абвінавачванні ў падтрымцы ідэалогіі «нацыянал-дэмакратызму» сталі гучаць у адрас беларускай інтэлігенцыі, барацьба з якой у хуткім часе становіцца афіцыйнай палітыкай.

З умацаваннем адміністрацыйна-каманднай сістэмы палітычныя адзнакі «нацыянал-дэмакратызма» становіліся ўсё больш вострымі, і неўзабаве справа дайшла да сур'ёзных абвінавачванняў вялікай групы беларускай інтэлігенцыі аж да абвяшчэння яе праціўнікамі савецкага ладу. Апагеем гэтай кампаніі стала сфабрыкаваная ад пачатку да канца справа, якая атрымала назву «Саюз вызвалення Беларусі». Пад сцягам барацьбы з «нацдэмаўшчынай» моцны ўдар быў нанесены па розных групам творчай інтэлігенцыі. Масавыя рэпрэсіі знішчылі значную частку работнікаў мастацтва, асветы.

З пункту гледжання тагачаснай афіцыйнай ідэалогіі небяспеку рэжыму прадстаўлялі школьныя настаўнікі, таму што менавіта на іх быццам бы абапіраліся ў сваёй контррэвалюцыйнай дзейнасці беларускія нацдэмы і сярод іх вербавалі сваіх прыхільнікаў. Таталітарызм праганяў са школы найбольш адукаваных, нацыянальна свядомых настаўнікаў.

Пад выглядам барацьбы з нацыянал-дэмакратызмам з ВНУ былі выдаленыя вядомыя навукоўцы, прыхільнікі беларусізацыі, якія выдатна ведалі гісторыю, мову, культуру народа. Новых

супрацоўнікаў вышэйшай школы, што прыйшлі на іх месца, мала хвалілі нацыянальныя інтарэсы.

На доўгія гады былі падарваны асновы для паспяховай падрыхтоўкі нацыянальных кадраў і развіцця навукі і культуры. Інтэлігенцыя ВНУ, падначаленая партыйным і класавым прынцыпам, вымушана была прыстасоўвацца да правадзімага курсу. Гэта зніжала творчы патэнцыял выкладчыцкіх кадраў.

Пасля «справы СВБ» афіцыйная прапаганда скіравала свой позірк на літаратурны накірунак, дзе, нібыта, ізноў пачала актывізавацца нацдэмаўшчына. Масавыя арышты прывялі да таго, што ў 1938 г. літаратары знаходзіліся ў стане творчай дэпрэсіі, маральнай падаўленасці. У 1930-я гг. асноўным метадам літаратуры быў заяўлены метада сацыялістычнага рэалізму, галоўным прынцыпам якога аб'яўлялася «праўдзівае гісторыка-канкрэтнае адлюстраванне рэчаіснасці ў яе рэвалюцыйным развіцці».

Метада сацыялістычнага рэалізму, класавы падыход дамінавалі не толькі ў літаратуры, але і ў тэатральным і музычным мастацтве. Творчы працэс кантраляваўся цэнзурай, урадавымі і прафесійнымі арганізацыямі, якія настойвалі на тым, каб і ў тэатральных п'есах, і ў музычных творах адказвацца ад тэм гістарычнага мінулага, шукаць актуальныя тэмы ў сучаснасці.

Пачынаецца рэгулярная чыстка бібліятэк ад нацдэмаўскай і іншай «варожай» літаратуры, што на справе прыводзіла да ачышчэння ад усяго нацыянальнага ў літаратуры і гісторыі. У выніку гэтай кампаніі знішчаліся музейныя экспанаты, сабраныя навукоўцамі, знішчаўся багаты этнаграфічны і фальклорны матэрыял, старадрукаваныя кнігі і рукапісы.

Нельга сказаць, што разгром нацыянал-дэмакратызму быў вузка лакальным, спецыяльна задуманым ударам супраць нацыянальнай інтэлігенцыі. Ён быў лагічным вынікам фарміравання жорсткай, камандна-бюракратычнай сістэмы наогул. Такі рэжым не мог цягнуць за сабой ні ў эканоміцы, ні ў нацыянальнай палітыцы, не хацеў мірыцца з самастойнасцю мясцовых кадраў. Небяспеку для гэтага рэжыму прадстаўляла і нацыянальная інтэлігенцыя, па якой і прыйшоўся першы ўдар.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў РБ. Ф. 4, воп. 21, спр. 196, арк. 108-109.
2. Сінякевіч, А. За ленінскую лінію ў нацпалітыцы // Палымя, 1930. - № 11-12.
3. Альшэўская, С. Нацыянальна-дзяржаўнае будаўніцтва на Беларусі (1917-1927 гг.) / С.І. Альшэўская. Мн., 2000.